

kaldığı baskıların en önemli sebebi Ehl-i beyt'e duyduğu muhabbeti. Eserde Sün-nîler'in Hz. Hüseyin için yas tutmadıklarından şikâyet edilirken onların matern tutanları Râfîzî, Alevî, kızılbaş, Tahtacı, Arap uşağı gibi ifadelerle aşağıladıkları belirtilmektedir (a.g.e., s. 187). Tahtacı ve Arap uşağı tabirleri asırlar sonra Anadolu'daki Alevîler için kullanılan Türkçe mahallî lakaplar olup bunları ne Hârunür-reşid döneminde Hüsnîyye'nin ne de eserin müellifi olduğu iddia edilen Ebû'l-Fütûh er-Râzî'nin bilmesi mümkündür. Diğer taraftan münazara esnasında Hüsnîyye'nin, karşısındaki kişileri küçük düşürmek üzere kullandığı ileri sürülen sözlerin de mezhep taassubunun ve geleneksel Sünnî düşmanlığının ürünü olduğu açıktır.

Şî'a'yı desteklemek ve Ehl-i sünnet'in görüşlerini çürütmek amacıyla kaleme alınan *Hüsnîyye*'nin (Abdullah Efendi el-İsfahânî, II, 159) meçhul bir müellifin hayal mahsulü eseri olduğu araştırmacı Şîî müellifler tarafından da kabul edilmektedir (A'yanû's-Şî'a, V, 409).

Aslı Arapça olan bu küçük hacimli eser, 958 (1551) yılında İbrâhîm b. Veliyyullah Esterâbâdî tarafından hac yolculuğu esnasında Şam'da bulunmuş, İran'a getirilerek Farsça'ya çevrilmiştir. Bu tercümenin muhtelif baskıları yapılmıştır (*Terce-me-i Risâletü'l-Hüsnîyye*, Tahran 1242, 1248, 1259; İsfahan 1246; Şiraz 1328; Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin *Hilyetü'l-müttâkin*'i ile birlikte, Tahran 1287, 1371, 1334 hş., 1337 hş.; adı geçen eser ve Mol-la Muhammed Şefî'in *Mecma'u'l-ma'ârif*'i ile birlikte, Tahran 1325, 1371). Eserin bir başka neşrini, yine Ebû'l-Fütûh er-Râzî'ye nisbet edilen *Yuhannâ-yi Zimmî der Cüstecûy-i Haqîkat* adlı eserle birlikte *Difâ' ez Harîm-i Teşeyyu'* adıyla Muhammed Muhammedî İştihârdî gerçekleştirmiştir (bk. bibl.). Muhammed Ra'nâ Bağdâdî tarafından yapılan Türkçe tercümesinde (1270/1853) müellifi sanılan Ebû'l-Fütûh er-Râzî'nin ismi yanlış olarak Ebû'l-Feth Mekîî şeklinde kaydedilmiş (M. Takî Dânişpejûh – İsmâîl Hâkimî, XI-XII, 416), daha sonraki baskılarda da aynı hata tekrarlanmıştır. Türkçe'de muhtelif baskıları yapılan *Hüsnîyye*'nin *Tam Hakiki Hüsnîye* adıyla oldukça hatalı bir neşri Hasan Ayyıldız tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul 1970). Ahmed Feyzi (ö. 1909), *Hüsnîyye*'ye *Feyz-i Rab-bânî fî Redd-i Bâtıl-ı İrânî* adıyla bir reddiye yazmıştır (Çorum İl Halk Ktp., nr. 936, 937).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Fütûh er-Râzî, *Hüsnîyye* (*Difâ' ez Harîm-i Teşeyyu'*) içinde, nşr. Muhammed Muham-medî İştihârdî), Kum 1354 hş., s. 26-165, ayrıca bk. neşredenin mukaddimesi, s. 10-23; *Tam Hakiki Hüsnîye* (haz. Hasan Ayyıldız), İstanbul 1970; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, I, 153; M. Takî Dânişpejûh, *Fihrist-i Nüşahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Dânişkede-i Edebiyyât*, Tahran 1339 hş., s. 210; a.mlf. – İsmâîl Hâkimî, *Nüşahâ-yi Haftî*, Tahran 1362 hş., XI-XII, 416; Tebrîzî, *Reyhânâtü'l-edeb*, VII, 277; Ahmed-i Münzevî, *Fihrist-i Kitâbhâne-i Nüşahâ-yi Haftî-yi Genc-i Bahş*, İslâmâbâd 1979, II, 500; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-ulemâ'* ve *hiyâzü'l-fuzalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, II, 159; Âgâ Büzûrg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, VII, 20; A'yanû's-Şî'a, V, 409; Hânâbâ, *Fihrist*, I, 1290-1291; II, 1815-1816.

İLYAS ÜZÜM

HÜSRAN

(الخسران)

Dünya ve âhirette
maddî ve mânevî alanda
zarar etmek anlamında
bir tabir.

Hasr kökünden masdar olup sözlükte “sermayeyi kaybedip zarar etmek, ziyanda olmak, mal eksilmek” gibi anlamlara gelir. Bir Kur'an tabiri olarak “dünya ve âhiret saadetinden mahrum kalıp ziyana uğramak” demektir. Türevleriyle birlikte Kur'an'ın Kerîm'de altmış beş yerde geçen hüsrân kelimesi iki yerde “el-hüsrânü'l-mübîn”, bir yerde “hüsrânen mübînen” şeklinde “apaçık zarar” mânasında kullanılır. İlgili âyetlerde Allah'ı bırakıp şeytanı dost edinenler, Allah ile karşılaşacaklarına inanmayanlar, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, Allah'a eş koşanlar, ilâhî rahmet ve mağfiretten mahrum kalanlar, Allah'a isyan edip azabından korkmayanlar, ilâhî buyruklara karşı gelenler, peygamberleri inkâr edip bâtılı seçenler, Hz. Peygamber'e inanmayanlar, uğradığı bir musibet sebebiyle İslâm'dan yüz çevirenler, İslâm'dan başka din arayanlar, iman ettikten sonra tekrar kâfir olanlar, insanları Allah yolundan saptıranlar, kâfirlere itaat edenler, yeryüzünde fesad çıkaranlar, yakınlarıyla irtibatı kesenler, münafıklar kıyamette hüsrana uğrayan kimseler olarak anılır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, “hısr” md.). Bir âyetinde (ez-Zümer 39/15), Allah'tan başkasına tapanların âhirette kendileriyle birlikte ailelerini de hüsrana uğratacakları haber verilmektedir. Kısaca kâfirler, münafıklar ve fâsıklar hüsrana uğrayan kimseleri teşkil eder. Çeşitli

âyetlerde hüsrânın karşısı olarak “fevz”, “necât” ve “felâh” kelimeleri kullanılarak iman edip amel-i sâlih işleyenlerin kazançlı çıkacakları ve kurtuluşa erecekleri bildirilmiştir (meselâ bk. en-Nisâ 4/13, 73; et-Tevbe 9/72, 89, 111; Gâfir 40/41).

Râgıb el-İsfahânî, hüsrânın hem insana hem de fiillerine nisbet edilebileceğini belirttiikten sonra Kur'an'da bu kavramın biri mal ve mevki gibi ticarî-maddî, diğeri ise sağlık, âfiyet, akıl, iman, sevap gibi mânevî kazançlar olmak üzere iki anlamda kullanıldığını, fakat hüsrânla daha çok ikinci anlamın kastedildiğini söyler (*el-Müfredât*, “hısr” md.). İbnü'l-Cevzî hüsrânın Kur'an'da “tartıyı eksik yapmak, aldatmak, acz, sapmak ve cezalandırmak” gibi farklı mânalar ifade ettiğini belirtir (*Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 277-278).

Hadislerde de hasr kökünün türevleri Kur'an'daki anlamlarıyla kullanılmıştır. Çeşitli hadislerle göre çevresindeki fakirlere malından vermeyen zenginler, âdil olmayanlar, kibirlenenler, başa kakanlar, malını satmak amacıyla yalan yere yemin edenler ve namaz kılmayanlar hüsrana uğrayan kimselerdir (Buhârî, “Eymân”, 3; Müslim, “Zekât”, 148, “İmân”, 171, Ebû Dâvûd, “Libâs”, 25; Tirmizî, “Şalât”, 188). Hadislerde de hüsrânın karşısı olarak felâh, fevz ve necât tabirlerine yer verilir.

İslâm âlimleri, âyet ve hadislerdeki bilgilerden hareketle hüsrân hakkında çeşitli yorumlar yapmışlardır. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Allah'ın cennet karşılığında müminlerden mallarıyla canlarını satın aldığını (et-Tevbe 9/111) ve onları elemverici azaptan kurtaracak bir ticaretin bulunduğunu (es-Saf 61/10) bildiren âyetleri dikkate alarak yaratıcı ile kul arasındaki münasebeti ticarî bir ilişkiye benzetir ve hüsrânı da bu ticarete zarar etmek diye açıklar. Kâr edenler ise Allah'a inanıp buyruklarına uyanlardır (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, vr. 900^{a-b}).

Fahreddin er-Râzî hüsrana, insan türü için genel anlamda düşünüldüğünde “nefsin helâk olması ve ömrün boşa gitmesi” mânasını vererek sadece iman edip amel-i sâlih işlemekle kazançlı çıkmanın ve sonunda ebedî mutluluğa ulaşmanın mümkün olduğunu belirtir. Ona göre aslında ömür sermayesi her an azaldığına göre insanın hüsrandan kurtulması oldukça zordur. Zira onun yüce Allah'a tam anlamıyla itaat etmesi çok defa gerçekleşmez. Amel-i sâlihî çoğaltacakları yerde aزیyla yetindiklerinden insanların ço-

ğu hüsrandır (Mefâtihu'l-gayb, XXXII, 87-88).

Muhammed Hamdi Yazır, insan ömrünü Allah'ın bahşettiği bir sermaye olarak niteleyip neticede sermayeyi sahibine geri verdikten sonra insanın hesap günü kâr yaptığı belirlenirse kurtuluşa ereceğini, zarar ettiği tesbit edilirse iflas etmiş sayılacağını, bu durumun kendisi için apaçık bir hüsrân olduğunu ve sonunda azap göreceğini söylerken (*Hak Dini*, IX, 6077-6078) M. Reşîd Rızâ dünyevî ve uhrevî hüsrân üzerinde durarak dikkat çekici yorumlar yapar. Ona göre dünya ve âhirette hüsrân içinde bulunmanın asıl sebebi insanın, yaratılışına ve aklın temel ilkelerine yani fitrata uygun olan İslâm dinine aykırı bir yola girmek suretiyle nefse zarar vermesidir. Dünyada mutluluk, ancak faydalı bilgilere ve insanı iyi işler yapmaya sevkeden güçlü bir iradeye sahip olmakla mümkündür. Sadece dünya lezzetlerinden faydalananlar dünyevî mutluluğa ulaştıklarını zannetseler bile yaratıcıya inanıp O'nun buyrukları doğrultusunda yaşamadıkça ve üstün ahlâkî değerlere sahip olmadıkça gerçek mutluluğa erişemezler. Bunu insana kazandıran İslâm dînidir. Bu sebeple dünya ve âhirette hüsrândan kurtulmanın tek yolu müslüman olmaktır (*Tefsîrû'l-menâr*, I, 244, 447; VII, 328).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ẖsr" md.; *Li-sânü'l-Arab*, "ẖsr" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 434; M. F. Abdülbakî, *el-Mu'cem*, "ẖsr" md.; Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "ẖsr" md.; Buhârî, "Eymân", 3; Müslim, "Zekât", 148, "İmân", 171; Ebû Dâvûd, "Libâs", 25; Tirmizî, "Şalât", 188; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 900^{a-b}; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 277-278; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXXII, 87-88; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, IV, 585; Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-menâr*, I, 244, 447; VII, 328; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6077-6078.

MUSTAFA SİNANOĞLU

HÜSREV

(bk. ENÜŞİRÂN; KİSRÂ).

HÜSREV BEY, Gazi

(bk. GAZİ HÜSREV BEY).

HÜSREV-i DİHLEVÎ

(bk. EMÎR HÜSREV-i DİHLEVÎ).

HÜSREV FÎRÛZ

(خسرو فیروز)

Ebû Nasr el-Melikü'r-Rahîm
Hüsrev Fîrûz b. Ebî Kâlicâr
(ö. 450/1058)

Büveyhîler'in
Irak kolunun son hükümdarı
(1048-1055)
(bk. BÜVEYHÎLER).

HÜSREV HOCA

(1884-1953)

Son dönem İslâm âlimi,
müderris.

Muhammed Hüsrev (Aydınlr), bugünkü Makedonya'da bulunan Struga iline bağlı Labuništa köyünde doğdu. Arnavut asıllı bir aileye mensup olup babası Nûman Efendi'dir. İlk öğrenimini köyünde tamamladıktan sonra Ohri'de ve Tiran'da bir buçuk yıl kadar ders okudu. 1910 yılında İstanbul'a giderek Karagümrük'teki Üçbaş Medresesi'ne yerleşti. Rebî Molla, Kastamonulu Ahmed Efendi, Tavaslı Hâfız Hasan ve İzmirli İsmail Hakkı gibi hocalardan ders gördü. Ardından Süleymaniye Medresesi'ne kaydoldu ve 1919 yılında tefsir ve hadis şubesinden mezun oldu. Daha sonra hem dersiâmlığa hem de İbtidâ-i Hâric Medresesi Arapça hocalığına tayin edildi.

Hüsrev Hoca, Cumhuriyet'ten sonra medreselerin kapatılması ve dersiâmlığın kaldırılması üzerine fahrî olarak hizmetlerine devam etti. Ancak yapılan baskılar üzerine memleketine dönmek bahanesiyle yurt dışına çıktı ve Medine'ye yerleşti (1936); fakat ailesinin sağlık durumu sebebiyle bir yıl sonra İstanbul'a döndü. Burada bütün baskılara rağmen ders vermeyi sürdürdü. Hocapaşa ve Camialtı camilerinde zaman zaman hutbe okuyan

Hüsrev Hoca'nın din eğitimini sürdürme ve doğru bildiklerini söyleme konusunda ki salâbeti ve kararlılığı menkıbeler halinde anlatılmaktadır. İstanbul İmam-Hatip Okulu'nun açılışından itibaren iki yıl kadar burada meslek dersleri okuttu. 23 Nisan 1953'te İstanbul'da vefat etti; mezarı Edirnekapi Sakızağacı Kabristanı'ndadır.

Otuz yıldan fazla bir süre aralıksız olarak Fâtih Camii'nde ve evinde her seviyedeki talebeye ders veren Hüsrev Hoca talebe yetiştirmeyi bir ibadet kabul etmiştir. Talebelerinden Yaşar Tunagür'ün anlattığına göre hastalığının ilerlemesi ve gözlerinin çok az görmesi sebebiyle kendisine dersin tatil edilmesi teklif edilince dersi kendi iradesiyle bırakmadığı yolundaki mazeretini dile getirerek Allah'tan mağfiret talep etmiş ve üç gün sonra ölmüştür. Özellikle 1940-1950 yılları arasında dinî hayata ve din eğitimine karşı yürütülen şiddetli baskı döneminde cesaretle ders okutmak suretiyle bir taraftan dinî hayatı canlı tutmaya çalışırken diğer taraftan din eğitimine büyük destek sağlamış ve değerli talebeler yetiştirmiştir. İhlâsla kendilerini din hizmetlerine adan ve ilk imam-hatipli nesillerin hocalığını da yapan eski İstanbul vâizlerinden Salih Şeref, Abdülhalim Akkul, imam ve hatip Hüseyin Karagözoğlu, Mahmut Bayram, Diyanet İşleri Başkanlığı başkan yardımcılarında Yaşar Tunagür, eski Akdağmadeni müftülerinden Sadık Fidancı ve yüksek mühendis H. İsmail Turan onun yetiştirdiği talebelerden bazılarıdır.

Hüsrev Hoca sırf inancı uğruna mücadele etmiş, gördüğü hizmetlerden dolayı maddî hiçbir karşılık beklememiş, şöhrat peşine düşmemiştir. *Risâletü'l-mevâhibi'l-ilâhiyye* adlı eserinin mukaddimesinde kitabını zor günlerde kaleme aldığını zikreder. Eserin müstensihi ve hocanın öğrencisi Erzurumlu Mustafa Necati Efendi, mukaddimenin bu cümlesine düştüğü notta kitabını yazmaya başladığı sırada Hüsrev Efendi'nin hanımının vefat ettiğini, kitaplarıyla birlikte evinin yandığını, ayrıca İstanbul'a yaklaşan düşmanın silâh seslerinin duyulduğunu kaydeder. Bu sıkıntı ve imkânsızlıklara rağmen hayatı boyunca müstağni bir hayat yaşaması onun yüksek seciyesi ve sağlam karakterini göstermektedir. Geçimini, evinin bahçesinde yetiştirdiği sebzeleri satmak suretiyle sağlamaya çalışmıştır. Cenaze masrafları için gerekli olan para ne kendi ailesinde ne talebelerinde bulun-

Hüsrev Hoca